

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Стоян Витлянов Стоянов

хоноруван преподавател в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, за дисертационния труд на Гълъбина Иванова Йосифова на тема „*Култовото строителство в езическа България*“, за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, по област на висше образование 2. Хуманитарни науки от професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност *Археология* (Средновековна археология).

Информация за дисертанта

Гълъбина Йосифова е родена на 17 януари 1986 г. През 2005 г. завършва Природо - математическата гимназия *Нанчо Попович* в гр. Шумен. Висше образование завършва през 2009 г. в Техническия университет – Варна, специалност *Компютъризирани технологии в машиностроенето*, степен бакалавър. В същия университет през 2011 г. придобива степен *магистър* - инженер по машиностроителна техника и технологии. През 2014 г. придобива втора магистърска степен по археология във ВТУ *Св. Св. Кирил и Методий*. Понастоящем е докторант с право на защита към Шуменския филиал на НАИМ - София.

Работила е последователно от 2012 г. до 2016 г. като конструктор в *Тихерт* ЕАД - Шумен и *Метал* ЕАД - Шумен. От 2017 г. работи като експерт „Програми и проекти“ в бюрото по труда в гр. Шумен.

От 2009 г. до 2020 г. по различно време участва в археологически разкопки в различни екипи, ръководени от проф. Казимир Попконстантинов, проф. Людмил Вагалински, доц. Павел Георгиев, доц. Валери Григоров и други специалисти от музеите в страната.

Представеният ми комплект материали на електронен носител се състои от дисертационния труд, автореферата и автобиографията на Гълъбина Йосифова в европейски формат. От документите по конкурса, не откривам нарушения в процедурата по защита на ОНС *доктор*.

Обща характеристика на представения дисертационен труд

Рецензираният труд се състои от увод, четири глави, заключение, каталог, приложение и има обем от 444 страници, от които 162 страници основен текст, 33 страници каталог, 13 страници списък на цитираната литература, 21 страници списък на приложенията и 211 страници приложения, включващи 376 образа.

Предметът на дисертационния труд е определен ясно: култовото строителство в езическа България. Целта му е да се направи подробно изследване на прабългарските езически храмове от гледна точка на тяхното местоположение, планировка и строителна история в археологически и функционален контекст. Според мен поставените цели са точно и конкретно формулирани, а отделните етапи на изследването са представени като отделни задачи. Най-важни от тях са: систематизиране на археологическата и историческата информация за езическите храмове; проследяване на еволюцията на храмовете и систематизиране на основните типове; функционален анализ на предназначението на храмовете; и критичен анализ на писаното до сега по темата. За постигане на поставените цели са използван следните методи - анализ и синтез на археологическата и историческа информация, стратиграфски и реконструктивен метод.

Териториалният обхват на дисертацията обхваща територията на днешна Северна България. Той е избран с оглед на местоположението на проучваните храмове, повечето от които са разположени в най-важните раннобългарски центрове в Североизточна България. Хронологическият обхват на изследването основно обхваща края на VII - втората половина на IX в.

В увода авторката обосновава избора и актуалността на изследването, обекта, предмета, целите и задачите, разкрива методиката на изследването. В първа глава е проследена история на проучванията на езическата храмова архитектура, представени са водещите теми относно характера на езическата храмова архитектура в Средновековна България. Втора глава е посветена на езическите храмове за които изследователите са единодушни, че могат да бъдат определени като езически прабългарски храмове. В Третата глава се разглеждат т. н. *Дискусионни храмове*, за които са изказани и други хипотези относно функционалното им предназначение, освен определението им като езически храмове, свързани с прабългарските религиозни вярвания. В четвърта глава озаглавена *Предполагаеми храмове* са разгледани постройките, изградени в преизползвани ранновизантийски крепости, които впоследствие са преустроени за култови цели. Тяхната принадлежност към групата на езическите храмове остава спорна към настоящия момент, което и налага тяхното обособяване в отделна група. В заключението

се правят наблюдения и изводи относно характера за култовото строителство в езическа България.

В списъка на използваната литература е предложена подробна библиографска справка на използваните извори и съчинения на наши и чужди автори. Библиографски са изчерпани всички най-важни по темата публикации. Приложението включва планове, скици, рисунки и фотоси, илюстриращи текстовата част и предлагащи подробна визуална информация на всички включени в разработката на темата паметници.

В този вид предложената структура е приемлива и отговаря на съдържанието на дисертацията. Смятам определено, че са покрити всички необходими национални наукометрични стандарти за придобиване на образователната и научна степен *доктор* в областта на хуманитарните науки.

В рамките на едно становище не е необходимо да се прави детайлен анализ на отделните структурни части на дисертационния труд и поради това ще задържа своето внимание само върху някои свои наблюдения.

Това е една трудна и твърде и дискуссионна тема, която поставя много въпроси по отношение характера на сградите с два вписани правоъгълника или два квадрата, тяхното разположение и предназначение (култово или гражданско, жилищно или военно), хипотезите за техните преустройства (изграждането на християнски храмове върху техните основи или площи), наличието на тайни ходници при някои от тях или следи от стълби и резервоари. Все въпроси, които предполагат освен хипотези и обосновани доказателства. Въпреки приведените аналогии с будистки и зороастрийски паметници, които са твърде косвени и несигурни, аз не можах да получа отговор на въпроса, защо тези езически сгради, ако са култови, както твърди авторката, са разположени основно в резиденциите, а не във всички останали селища. От само себе си, се налага извода, че ако са религиозни, би следвало да са широко разпространени и да обслужват религиозните потребности на населението върху цялата територия на Езическа България. В това отношение работата се нуждае от допълнителен анализ и по категорични заключения.

Добре би било, отделните глави от дисертацията, още в хода на тяхната интерпретация да завършват с по-ясно формулирани обобщения, които на базата на наличната информация и съществуващите проблеми да послужат като обосновка на поставените цели и задачи. Прави впечатление, че Гълъбина Йосифова се стреми за всеки обект, да даде цялата известна вече в литературата информация, изпадайки на места в излишни подробности. Трябва обаче да се държи сметка, че един дисертационен труд не

е монографично съчинение и има адресант. Този адресант е научната аудитория, затова многото обяснения на общо известни факти и обстоятелства според мен са излишни.

Както вече отбелязах, авторката на дисертационния труд си е поставила сложна, обемна, твърде дискуссионна, и амбициозна изследователска задача. Темата далеч надхвърля възможностите за изчерпателно представяне в един дисертационен текст, въпреки впечатляващия обем от 444 страници. Разработването ѝ предполага осведоменост не само в различни области на хуманитарното знание, но и в интердисциплинарно отношение. Такава разработка изисква добра ориентация и търсене на теоретична опора в необятната литература – наша и чужда. Потребна е и продължителна, задълбочена проучвателска работа на терен, с прилагането на подходящи съвременни изследователски методи. С тези препятствия дисертантката се е справила в различна степен, като е успяла да организира и изведе своите изследователски намерения до определен, според мен приемлив и успешен изследователски резултат.

Изложението е представено ясно и на места твърде обстоятелствено. Прави впечатления, че преобладават по-вече хипотези и предположения или въпроси при формулиране на изводите. Като си давам сметка, че определянето на най-подходящите методи невинаги е лесно, смятам, че докторанта би трябвало да обоснове по-отчетливо избрания метод на изследователска работа с подходяща, разбира се, мотивация за всеки конкретен случай.

По отношение на приносните моменти би било добре те да се сведат до три-четири, като някои от тях се обединят. Те не трябва да звучат декларативно, а по-категорично. Смятам, че приносните моменти са ясно формулирани от автора, но биха могли да се допълнят и разширят.

Получени резултати.

Първото впечатление което се набива на очи при прочита на текста, е че авторката е събрала на едно място всички изказани вече в различни публикации и през различни години, мнения и предположения за характера на култовите архитектурни паметници в езическа България, по отношение на история на проучване, строителни периоди и хронология. В отделни случаи се подкрепя едно или друго становище. Това което липсва обаче е собствения прочит на проблемите и предложения за тяхното решение. Приемам направения анализ за изчерпателен и коректно описан. Там където е подходящо, докторантът умело демонстрира въображение и аналитичност при идентифициране и анализиране на фактология, която може и да не се приема от всички.

Прави добро впечатление, че авторът се стреми да оцени приноса на дисертацията, като за целта е потърсена връзка между собствената работа и публикуваните работи по темата в литературния обзор. Това позволява да се види и оцени, какво докторантът е научил по време на работата върху дисертационния труд.

Направен е опит за изясняване на хронологията на дискутираните обекти, на базата на вертикалната и хоризонтална стратиграфия. Макар и изказаните изводи да са аргументирани, на места заключенията, които прави автора са твърде колебливи. Често срещани изрази са: *може да се мисли; не е сигурно; вероятно; може би* и т. н.. И това е съвсем разбираемо, тъй като авторката борави предимно с резултати от второ или трето лице и отчасти с лични наблюдения. Една от причините за тези несигурни изводи е и липсата на лични проучвания, обстоятелство, което поставя редица въпроси при анализа на паметниците.

В контекста на рецензирания труд декларирам, че не познавам лично Гълъбина Йосифова, и че нямам общи изследователски проекти, нито пък сътрудничество по каквито и да било други съвместни начинания или съавторски публикации с нея. Не съм ангажиран и с предходните етапи от подготовка и обучението на докторантката. В представения за оценяване дисертационен труд не съм забелязал наличие на плагиатство. Авторствата на цитираните текстове са коректно отбелязани. Всичко това ми дава основание да приема, че разработения дисертационен труд е нейна лична заслуга.

Оценка на публикациите по дисертацията.

Гълъбина Йосифова има необходимия брой публикации, чиито приноси са свързани с проблемите на дисертационния труд.

Докторантката е приложила 4 (четири) публикации, от които една под печат, за която не е приложен документ (от редколегията на Сборник 100 г. от рождението на проф. Ст. Ваклинов), от който да е видно, че статията е приета за печат. Посочената научна активност се основава директно на разработки от дисертационния труд, които отразяват сериозността на положения труд, при написването на рецензираната дисертация и са убедително защитени. Във всички публикации Гълъбина Йосифова, е самостоятелен автор, което показва нейната водеща роля в съответните разработки.

Оценка на автореферата

Представеният автореферат отразява в пълнота обема и същността на дисертацията. Спазено е правилото автореферата да отразява в съкратена и обобщена форма всички глави от дисертацията. Същността на основните глави и заключението се поместват в пълен обем. В автореферата са включени: списък на публикациите на

кандидата по темата на дисертацията, както и справка за научните приноси на дисертацията. Спазени са всички изисквания, характерни за този жанр. Авторефератът е стегнат, ясен и логичен. Структуриран е пунктуално, с всички изискуеми научни атрибути и без излишна словоохотливост.

От представения текст и цялостното съдържание, става ясно че основната цел на дисертационния труд е изпълнена. Дисертацията отговаря на всички формални изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Покрити са националните наукометрични стандарти за придобиване на образователната и научна степен *доктор* в областта на хуманитарните науки. Представеният текст е добре обработен и осмислен. От езикова и стилистична гледна точка оформлението на текстовете в дисертационния труд и автореферата се отличават с много добро качество.

Считам, че рецензираният дисертационен труд съдържа достатъчно научни резултати, които показват, че докторантът Гълъбина Йосифова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения в областта на средновековната история и археология и може самостоятелно да провежда научни изследвания. Определено смятам, че дисертантката има потенциал и изграден стил на работа с археологически паметници необходим за начинаещ научен работник, който тепърва ще се развива в бъдеще. Представените постижения в дисертационния труд и качествата на кандидата за успешна изследователска работа, ми дават основание да гласувам положително за присъждането на Гълъбина Иванова Йосифова, на образователната и научна степен *доктор*, по област на висше образование 2. Хуманитарни науки от професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност *Археология* (Средновековна археология) и призовавам уважаемо Научно жури да стори същото.

Май 2024 г.

Изработил становището:

/проф. д-р Стоян Витлянов/